

13. Neubert A. Diskurs über den Diskurs. Neue Denkanstöße in der Sprachwissenschaft oder zur Gegenstandsbestimmung der Linguistik. — Berlin: Akademie-Verlag, 1983.
14. Pike K.L. Language in relation of human behavior. — The Hague, 1967.
15. Stubbs M. Discourse Analysis. — Chicago: The University of Chicago Press, 1983.

Sophia Kozak. Frames of Nature and Man in Belles-Lettres Discourse. The present article analyses discourse architectonics of the works written by Thomas Hardy from the standpoint of the frame organization of one of the main lexico-subject groups of literary works — the group “Nature and Man”. Discourse studios are performed in the article proceeding mainly from the frame theories, belles-lettres frame structure analysis, their semantics, stylistic functionality and author’s pragmatics.

Мирослава Колодій

МОТИВ “ВІЧНО ЖІНОЧОГО” В ЖИТТІ І ТВОРЧОСТІ Й.В. ГЕТЕ

Стаття присвячена одному з актуальних і майже недосліджених мотивів творчості Й.В. Гете — мотиву “вічного жіночого” (des ewig Weiblichen). Метою є системний аналіз і презентація вербальних засобів визначеного дискурсного мотиву у поєднанні з категоріями екстравербального змісту, особливо соціопсихологічного, культурологічного, історичного, відповідно до нової парадигми філологічних досліджень — парадигми-2001 інтеркультурних студій, повернення до студій об’ємного культурологічного діапазону (die kulturwissenschaftliche Wende).

Дискурс творчості Гете, його об’ємний мовний художньо-естетичний діапазон і когнітивний матеріал тісно пов’язані з його життям, навчанням, стосунками з близькими йому людьми, особливо жінками, тому дослідження вербальної проблематики дискурсу доцільно розпочати з окремих питань літературознавчого змісту щодо життя і творчості цього великого німця. Матеріал дослідження — твори письменника, починаючи з його ранньої творчості.

Дискурс свого народження і життя стисло представляє сам Гете в книзі “Поезія і правда”. “Поєднання сузір’їв, — писав Гете, — було щасливе: сонце стояло під знаком Діви у своєму зеніті, Юпітер і Венера поглядали на нього приязно, Меркурій не вороже. Сатурн і Марс лишались байдужими, і тільки Місяць, який щойно вступив у свою повну фазу, виявляв силу ворожого саява” [1, с. 5]. Таким багатозначним “астральним вступом” відкриває Гете свою автобіографічну книгу “Поезія і правда” — розповідь про становлення генія. Новий громадянин вільного міста Франкфурта щодалі впевнятиметься, що його прихід у світ вітало щасливе сузір’я. За цими астрологічними передчуваннями, відчувається образ князя поетів, який усе життя почував себе вільним, владним і великим. Уже змолоду йому було під силу все, і він із цим не збирався таїтись: “Інколи я готовий, як Полікрат, закинути в море свій улюблений скарб. Мені вдається все, за що б я тільки взявся...” [2, с. 7]. У 22 роки Гете уже знаменитий у межах Німеччини як автор національно-історичної драми “Гец фон Берліхінген”, а в 25 років зажив світової слави романом “Страждання молодого Вертера”. Згодом Гете стає порадником молодого герцога Карла-Августа при Веймарському дворі в Тюрингії і залишається там головною фігурою до кінця життя.

Великий Гете не зазнав у своєму житті і великих потрясінь, хоча в зовні спокійну течію його життя так чи інакше вривались культурні і політичні події великої доби, а також сімейні і особисті негаразди. Будинок у Веймарі став своєрідним місцем паломництва для приїжджих із різних країн. І коли громадяни Веймара ще за життя поета спорудили йому пам’ятник і промовляли “великий Гете”, важко було сказати, чи вони мають на увазі особу Гете, чи його твори. Магія імені була така, що особу підносили і ті, хто його й не бачив, а твори поважали, й ті, хто їх не читав. Саме на читачів йому не щастило. До Гете ставились як до рідкісного явища в людському світі. Шіллер, який найтонше серед сучасників розумів Гете, говорив про нього майже так, як говорять про явища природи: “Доки ви працюєте, вас завжди оточує пільма. У вас горить лише внутрішнє світло. Але коли починаєте роздумувати, внутрішнє світло виходить із вас і освітлює і для вас, і для інших усе навколо” [2, с. 14]. Подібно ставились до Гете різні покоління, які залежно від часу наближались до поета чи віддалялись від нього. Гете цитують, посилаються на його авторитетні висловлювання. Кожний його твір був вираженням

безпосереднього контакту з матір'ю-природою і, отже, пролив невідомо правдиве світло на якусь грань його життя.

Під вісімдесят років Гете зібрав і видав свою спадщину у вісімдесяти томах. Про нього створено неосяжну літературу різними мовами. Багато творів Гете, у т.ч. прижиттєві видання, зберігає Львівська наукова бібліотека, яка до ювілею поета — 250-річчя від дня народження — видала каталог творів поета, наявних у фондах бібліотеки [5, с. 53]. Така інтеркультурна акція працівників Львівської наукової бібліотеки, без сумніву, сприятиме подальшому ознайомленню українського читача з творчістю великого Німця. Найхарактернішим у всій спадщині поета, ключем його світосприймання є невеликий етюд 35-річного Гете під назвою "Природа". Наведемо уривки з нього як внутрішній автопортрет автора: "Природа! Ми нею оточені й охоплені-непереможно, нам не вийти з неї, ні глибше в неї проникнути. Непрошено і несподівано вона захоплює нас у свій круговий танок і крутить, аж поки ми, знесилені, не випадаємо з її рук" [6, с. 8].

Однією з найпомітніших ознак гетевського генія є особлива чутливість і вразливість, що виходила за межі звичайних уявлень. Гете завжди був залежний від природи, від погоди — він порівнював себе з квіткою, у якої згортаються пелюстки, коли заходить сонце. Його сильний організм насажувався любов'ю і проходив кризисну фазу на грані смерті, бо другий полюс любові — смерть [4, с. 325]. Гете ставить до життя як до мети своєї головної творчості.

Літературна творчість визрівала у нього з життя і була своєрідним насінням, що його витрушує квітка після цвітіння. З іншого боку, простежуємо динамічну невірноваженість і крайню суперечливість, роздвоєння його натури, для якої було порятунком кредо:

*Прочитай мої творіння —
Я роздвоєно один* [2, с. 65].

Щоб краще зрозуміти Гете, треба хоча б дискурсивно звернутись до його епохи та краю, на чому наголошував сам поет: "Wer den Dichter will verstehen, muß in Dichters Lande gehen". "Щоб поета зрозуміти, слід в його краю пожити".

Гете народився в заможній бюргерсько-патриціанській родині юриста Йогана Каспара, "імперського радника". Під керівництвом домашніх учителів майбутній поет опанував грецьку, латинську, французьку, англійську та італійську мови, навчився грати на клавесині і віолончелі, малювати олівцем і олійними фарбами, їздити верхи... Але стихією його дитинства був театр — змалку він інсценізував, писав та вічно переробляв п'єси і щовечора ходив до міського театру. Домашня атмосфера була до краю насичена, а навколишня-настільки космополітична, що епізод із Семилітньої війни — вхід до Франкфурта французів, хлопець сприйняв як добру практику з французької мови... Пізніше Гете неодноразово повторював: "Хто не знає чужих мов, той нічого не знає про свою власну".

Коли шістнадцятирічний Гете вступив на юридичний факультет Лейпцігського університету, то виявилось, що там йому після батьківської науки, по суті, вже нема чого робити. Він поринає в світське життя "золотої молоді".

У Лейпцігу поет відчув перше кохання до шинкарівни Кетхен Шенкопф, яка певним чином визначила тип жінки, що подобався Гете, а сама безслідно зійшла зі сцени. Це справжнє, як буває у вісімнадцять років, глибоке почуття хаотично іскрилось, полум'яніло, поглинаючи демонізм і самовпевненість студента, і закінчилось болісним розривом — зреченням задля врятування особистої свободи: "Ви назавжди залишитесь для мене чарівною дівчиною. А я — я назавжди залишусь Гете... Коли я називаю своє ім'я, то розкриваю і саму мою суть" [14, с. 398].

Закінчився лейпцігський період важким захворюванням, одним із тих захворювань, якими супроводжувались переломні моменти у душевному розвитку Гете. Студент повертається до батьківського дому, де поглиблює свої знання. Він читає Клопштока, Віланда, Шекспіра... Але раптом зацікавлюється середньовічним фоліантом — книгою алхіміка Парацельса, потім містика Сведенборга... Це не був чисто умоглядний інтерес. То було наполегливе прагнення юнака знайти доступ у царину потойбічного [12, с. 25].

Гете не став містиком, але це дало йому поштовх до знаменитого в першому акті "Фауста". Юридичну освіту Гете завершив у Страсбурзькому університеті. Тут Гете знайомиться з людиною виняткового розуму і виняткової вченості — Гердером, який відкрив для молодого поета глибинний смисл поезії, вчив шукати його в народних легендах і переказах.

Гердер, як Мефістофель Фауста, переносить Гете в античність, уводить у світ Гомера і Шекспіра.

У Страсбурзі в двадцятирічного юнака зароджується задум драми “Гец фон Берліхінген”. У прагненні величі він шукає собі визначних героїв на грані легенди і звертається до Цезаря, Сократа, Прометея, Магомета.

Але передусім Гете шукає радощів кохання у житті. Новий спалах його життєлюбства прокидається в любові до прекрасної романтичної дочки сільського пастора Фрідеріки Бріон, якій судилося стати прообразом Маргаритири. Кохання Фрідеріки Бріон стало джерелом багатьох прекрасних і радісних поезій молодого Й. Гете. Це ми відчуваємо вже в перших рядках “Майової пісні”, в оригіналі і в перекладі:

<i>Як оживає</i>	<i>Wie herrlich leuchtet</i>
<i>Навкруг земля!</i>	<i>Mir die Natur</i>
<i>Радіють сонцю</i>	<i>Wie glänzt die Sonne!</i>
<i>Луги й поля</i>	<i>Wie lacht die Flur!</i>

Блискучим зразком радісної народної поезії є вірш Гете “Дика Ружа” :

<i>Хлопець подихом зігріє</i>	<i>Sah ein Knab' ein Röslein stehen,</i>
<i>Дилу ружу в полі.</i>	<i>Röslein auf der Heiden,</i>
<i>Він побачив і зрадіє,</i>	<i>War so jung und morgenschön,</i>
<i>Що красу таку зустріє,</i>	<i>Lief er schnell, es nah zu sehen,</i>
<i>Мов дарунок долі</i>	<i>Sah's mit vielen Freuden.</i>
<i>Ружа, ружечка вогнем</i>	<i>Röslein, Röslein, Röslein rot,</i>
<i>Жевріла на волі ... [1, с. 12]</i>	<i>Röslein auf der Heiden. [15, с. 122]</i>

Гете мав винятковий дар поетичного відображення почуттів людського щастя, радощів, кохання, а також смутку. До таких творів належать і зезенгейльські пісні:

Такий похмурий ранок
Обняв поля сумні,
Такий густий серпанок
 Затьмарив світ мені! [12, с. 30]

Звернімо увагу на вербальні риси поезії Гете, присвяченої Фрідеріці Бріон. Це переважно короткі речення (окличні чи питальні), наповнені експресією і почуттями, а також порівняннями, епітетами та метафоричними образами, наприклад: *Wie herrlich leuchtet mir die Natur. Wie glänzt die Sonne! Wie lacht die Flur!* (*Як оживає навкруг земля! Радіють сонцю луги й поля*).

За нашими спостереженнями, такий емоційний синтаксис, таку образну стилістику можна вважати початком вербального поетичного гетевського дискурсу, дискурсу радощів, полум'яного кохання, дискурсу зустрічей і розлук.

Утворюється своєрідний часовий і просторовий континуум, ретроспективно — проспективний дискурсивний діапазон, в якому знаходять прояв як локальні, так і глобальні ознаки мотиву “вічно жіночого”.

У Вецлярі на молодого фахівця і поета чекало нове полум'яне кохання до Шарлотти Буфф, майбутньої героїні першого роману Гете “Страждання молодого Вертера”. Чарівна Фрідеріка Бріон залишилась у піснях Гете, в його пам'яті. Вона любила Гете все життя і стала своєрідним початком мотиву “вічно-жіночого”. Однак щастя закоханих (Гете і Фрідеріки) тривало недовго: після закінчення університету Гете виїхав у м. Вецляр, де проходив практику в імперській судовій палаті.

У Вецлярі Гете познайомився з дочкою тамтешнього службовця Шарлоттою Буфф. Молодий правник закохався у веселу, життєрадісну і доброзичливу дівчину, яка, проте, кохала іншого й одружилася з ним. Після важкої внутрішньої боротьби і страждань молодий письменник був змушений покинути Вецляр і повернутися у свій рідний Франкфурт-на-Майні. Полум'яне, але нещасливе кохання Гете до Шарлотти Буфф знайшло своє талановите художнє відображення в романі “Страждання молодого Вертера”. Цей роман у листах приніс молодому поетові світову славу. Винятково майстерно передав автор у цьому творі не лише почуття нещасливого кохання, а й прагнення молоді німецької буржуазії до соціальних змін у суспільстві, до подолання привілеїв певних соціальних верств. Цікавою є також подальша історія романтичних стосунків Гете і Шарлотти Буфф. Ставши вдовою, у віці 60 років Шарлотта вирішила відвідати Гете, який у той час уже був відомим у світі поетом і жив у

Веймарі. Досить детально, психологічно глибоко і з великою майстерністю пише про це відомий німецький письменник Томас Манн у романі “Лотта у Веймарі” [7, с. 347].

Радісні почуття кохання, щастя, але одночасно і страждань відчув Гете у Франкфурті після повернення з Вецляра. На початку 1775 року він познайомився з шістнадцятирічною дочкою банкіра — Лілі Шенеман. Дівчина була освічена, гарна і розумна. Молода пара вже була заручена, але попри справжнє взаємне кохання, до весілля справа не дійшла. Болісно-радісні пісні написав Гете в цей період свого життя:

<i>Я б тебе, Лілі, не покохавши,</i>	<i>Wenn ich, liebe Lili, dich nicht liebte,</i>
<i>Щирим серцем радо зустрічав!</i>	<i>Welche Wonne gäb mir dieser Bild!</i>
<i>Та тебе, Лілі, не покохавши,</i>	<i>Und doch, wenn ich, Lili, dich nicht liebte,</i>
<i>Щастя б я ніколи не зазнав.</i>	<i>Sänd' ich hier und sänd ich dort mein Glück?</i>
[1, с. 29]	[15, с. 257]

Зрештою поет знову зважається порвати з привидом щасливого загишки і виїжджає назустріч кареті герцога Веймарського, який запрошує його до двору. Герцогу було вісімнадцять, Гете — двадцять шість років. Майже відразу поет став його порадником, товаришем у розвагах, й одночасно — міністром шляхів і військовим міністром, директором театру, міністром культури, прем'єр-міністром. Нагороди і дворянський титул Гете приймає спокійно, бо завжди почував себе аристократом.

У 1786 році поет їде в Італію, щоб літературознавчо збагатитись. Тут він провів майже два роки. Це був період плідної праці над античною літературою і мистецтвом. Все, про що довідався поет в Італії, що він вивчив і збагнув, можна відчутти у творах, написаних в Італії і після повернення до Веймара, зокрема в драмах: “Іфігенія в Тавриді” (1787), “Торквато Тассо” (1789), “Римські елегії” (1788-90). Починаючи з того часу, творчість Гете кваліфікується як класична, адже цілком характерними для нього стають зміст і форми класичного мистецтва з його високими ідеалами гуманізму.

Однак після двох років духовного розкріпачення Гете знову повертається у маленький веймарський світ: він уже не міг відмовитись від свого способу життя, від свого становища, від свого будинку з тридцятьма кімнатами, наповненими колекціями, як добрий музей.

Після свого повернення з Італії до Веймара Гете знайомиться з молодого дівчиною — Крістіаною Вульпіус, яка стала героїнею його знаменитих “Римських елегій”, “маленьким духом природи”, невгамовною господинею в його домі, матір'ю його сина. Дівчина була “низького” походження — продавщицею квітів (Ein Blumenmädchen), що викликало обурення Веймарського двору. Але Гете кохав цю жінку, своєрідну, самовіддану, сповнену чарівної жіночості. Дружина поета Крістіана Вульпіус, можливо, менш поетична, та все ж її образ втілював ліричність і продовжував провідний мотив — “вічно жіночого”. Мовно цей дискурс чимось перегукується з поетичним дискурсом першого кохання (до Фрідеріки Бріон). Це, зокрема, знаходить, відображення в мовному стилі поезій, присвячених цим жінкам. Зіставимо, рядки поезій, скерованих

До Фрідеріки Бріон:	до Крістіани Вульпіус:
<i>Wie herrlich leuchtet</i>	<i>Ich ging im Wald</i>
<i>Mir die Natur</i>	<i>So für mich hin,</i>
<i>Wie glänzt die Sonne!</i>	<i>Und nichts zu suchen,</i>
<i>Wie lacht die Flur! [с. 46]</i>	<i>Das war mein Sinn. [с. 116]</i>
<i>Як оживає</i>	<i>Ішов по лісі</i>
<i>Навкруги земля!</i>	<i>Я навамання,</i>
<i>Радіють сонцю</i>	<i>Чогось шукати</i>
<i>Луги й поля [с. 63]</i>	<i>Не думав я [с. 89]</i>

Стисла поетичність і образність зображення відчутні в обох віршах, але у вірші про зустріч з Крістіаною Вульпіус ця поетичність спокійніша, обміркованіша, хоча змістовно і образно глибока. Мовний мотив “вічно жіночого” набуває у цьому вірші, а також у інших поезіях, присвячених Крістіані Вульпіус, свого подальшого дискурсивного розвитку.

Поет відгороджується від придворного світу наче прозорою скляною стіною ...

У Веймарі Гете жив 57 років. Це були роки активної громадської діяльності, плідної літературної творчості, роки успіхів, але також і невдач, розчарувань, роки справжньої дружби і кохання, а також напруженої, копіткої праці в нелегкій справі — становленні німецької нації.

Основною метою усієї діяльності Гете було виховання людини в дусі гуманізму; в цьому поет убачав найвищий ідеал людського існування.

У Веймарі Гете жив спочатку у садовому будиночку, який подарував йому герцог. У цій тихій оселі він міг спокійно віддаватись творчості, плідно працювати. Недалеко від будинку Гете знаходився будинок жінки, яка відіграла значну роль у житті і творчості поета. Це була Шарлота фон Штайн, освічена, розумна і серйозна. Будучи старшою за Гете, маючи чоловіка і дітей, вона стала його справжнім другом, любила його, допомагала поетові у всьому. Це була єдина жінка, якій Гете довіряв, відкривав серце, яку багато років кохав, якій присвятив найбільше віршів, написав сотні листів. Шарлота фон Штайн не була красунею. Ф. Шіллер писав, коли вперше побачив цю жінку у 1787 році: “Красивою її не можна назвати, але в її обличчі була якась м’яка серйозність і цілком своєрідна щирість. Здоровий розум, почуття і правда були їх суттю” [17, с. 67]. Ця жінка привабила Гете відразу після його прибуття у Веймар. Поступово, за його власними словами, вона стала для нього і матір’ю, і сестрою, і коханою. Багато років Гете і фрау фон Штайн листувались, хоча жили поруч по різні боки Веймарського парку. Перші листи Гете припадають на 1775 рік, останній — на 1826-й рік (фон Штайн померла у 1827 році). “Зі снігу і густого туману надсилаю Вам кілька дружніх квітів”, — писав Гете 11.02.1776 до фрау фон Штайн. Хвилюючі слова, зворушливі звертання знаходимо у багатьох листах Гете до цієї прекрасної жінки: “*Лише я знаю, як я Вас кохаю*”, “*Тебе кохаю і лише Тебе*”, “*Любий ангеле!*”, “*Золота жінко!*”. Гете захоплювався її спокійними судженнями про людей, її ширим співчуттям, розумом, пристрастю, грацією і жіночністю. Цій жінці Гете присвятив багато віршів, одним із кращик є поезія “Шарлоті фон Штайн” [13, с. 478].

Чисте кохання єднало серця Гете і Шарлоти. Він був завжди щасливий бачити її, чути її голос, ділитися з нею своїми думками і почуттями. У цьому зв’язку наголосимо на особливій вагомості для творчості Гете мотиву “вічної жіночості”. Феміністичний мотив пронизує і далі життя й поезію Гете; він пов’язаний з жінками, які надавали йому силу, енергію, були стимулом його творчої діяльності, успішної праці. Символічними у цьому розумінні є останні рядки трагедії “Фауст”. Над цим твором Гете працював понад 60 років:

<i>Яви минулого</i>	<i>Alles Vergänglichliche</i>
<i>Нам ніби сняться;</i>	<i>Ist mir ein Gleichnis;</i>
<i>То-символ суцього,</i>	<i>Das Unzulänglichliche,</i>
<i>Де сні здійснюються,</i>	<i>Hier wird's Ereignis;</i>
<i>Де все урочее</i>	<i>Das Unbeschreibliche,</i>
<i>Діє і живе;</i>	<i>Hier ist getan;</i>
<i>Вічно жіночее</i>	<i>Das Ewig-Weibliche.</i>
<i>Нас туди зве. [1, с. 13]</i>	<i>Licht's uns hinan. [11, с. 507]</i>

Символічними є також останні видіння Гете 22 березня 1832 р. Незадовго до смерті поет лежав у кріслі і марив уголос, можливо, під враженням приемних снів: “Поднівітьсь на прекрасну жіночу голівку — чорні локони в розкішному колориті на темній основі...” [10, с. 136].

Цікавою під цим кутом зору є також романтична розповідь відомої німецької артистки і співачки Марлени Дітріх. У 1918-1921 р. артистка навчалась у Веймарі. Інтернат, у якому вона жила, містився у будинку фрау фон Штайн. Пізніше Марлен Дітріх згадувала про читання “Страждань молодого Вертера” Гете: “Ми плакали, і нам хотілось, як це роблять сьогодні, кричати від радості, що той, який був таким знаменитим, добре відчув наші душі” [18, с. 15]. Далі Марлен Дітріх висловлює свої думки щодо жінок навколо Гете: “Я ревнувала його до жінок, яких він любив. Моє полум’яне захоплення поетом Гете стало основою усіх моїх почуттів”.

Ця історія — додаткова інформація про актуальність гетівського мотиву “вічно жіночого”, про вічно жіноче у Ваймарі, у творчості Гете, у житті наступних поколінь.

Захоплення, яке пробуджував і пробуджує далі Гете у жінок різних часів і генерацій, — одна з граней творчого таланту поета, яка потребує подальших досліджень. Відповідь на пов’язані з цим питаннями, може бути і складною і простою, як, наприклад, у вірші Гете, присвяченому Шарлотті фон Штайн:

<i>Was läßt nicht lange weinen?</i>	<i>Крізь сльози хто сміється нам?</i>
<i>Die Lieb!</i>	<i>Любов, любов...</i>

Was soll uns stets vereinen?

Die Lieb!

Зміст вірша і його лаконічний мовний стиль містить своєрідну відповідь на питання: в чому власне полягає “вічно жіноче”? Можливо, справді, в коханні?

Високу поетичну майстерність простежуємо в поезії Гете, зокрема у збірці “Західно-східний диван” (1819). У досконалій художній формі 70-річний поет передає свої почуття кохання, а також свої думки, спостереження, висновки стосовно різних проблем часу. Привертає увагу майстерна композиція збірки, залучення до великої кількості афоризмів, крилатих слів і висловів, народної мудрості, в яких проявляються філософські, етичні і естетичні погляди поета. Героїня любовної поезії збірки “Західно-східний диван”, — жінка, яку Гете кохав, Маріана фон Віллемер, вихованка, а згодом дружина банкіра, талановита танцюристка і співачка франкфуртського театру. Багато років Гете і Маріанна листувались. У передмові до книги “Листування Гете з Маріанною фон Віллемер”, виданій в Ляйпцігу у 1915 р., знаходимо такі слова:

І знову відчув Гете

подих весни і вогонь літа ... [15, с. 502]

“Цілком Ваша”, — такий підпис знаходимо під багатьма листами Маріанни фон Віллемер до Гете. Ця жінка кохала поета, хоча була набагато молодша за нього. Проте роман між Гете і Маріанною — це більше роман у листах. Гете подолав свої почуття, відмовився від кохання, рідко зустрічався з Маріанною. Вірші, які писала ця талановита жінка і надсилала Гете, він включив у “Диван” як власні. Коли за місяць до смерті Гете відсилав цій жінці її старі листи, то згадував про дні свого роману з Маріанною фон Віллемер як про найпрекрасніші дні життя. Це були дні його третьої молодості. У характері стосунків Гете і Маріанни фон Віллемер знову простежуємо мотив “вічно жіночого”. Цей мотив з’являється востаннє в його житті у 1821-1823 роках. Ульріка фон Леветцов стала причиною його появи і останнім коханням поета. Їй було 19 років. Молодість, шанобливе ставлення до поета, захоплення ним знову дало йому можливість відчувати себе щасливим, але дівчина рішуче відкинула його залицяння, тому що Гете був старий. Вона не змогла відчувати, що серце старого поета було ще молодим, здатним кохати. З сумом і великими духовними зусиллями поет подолав своє останнє кохання, але майстерно відобразив його у ліричній збірці поезій “Трилогія пристрасті” (1833) — своєрідному завершенні дискурсу його кохання.

Гете і жінки, жінки в житті Гете, Гете у житті жінок — його сучасниць і наступних поколінь — усі ці питання потребують подальшого вивчення. На цю сторінку життєпису поета звернула увагу дослідниця Наталі фон Мільде ще у 1896 році в монографії “Гете та Шіллер і жіноче питання” [17, с. 28]. “Ми шануємо в ньому, — пише авторка, — нашого найбільшого знавця людей; він був, очевидно, також найбільшим знавцем жінок ... Йому ми завдячуємо також вихованням, що веде до самостійності ... Його стосунки з жінками були для нас, нащадків, джерелом безцінної благодійної діяльності” [16, с. 56]. Важливим, на думку фон Мільде, є той факт, що Гете зображує жінок у їх людській різноманітності. Поет бачить їхні вади і переваги, особливо їх потяг до життєвої правди. Гете зображав жінок у всій їх повноті, бо він їх добре знав.

Ці думки потребують подальшого розвитку на основі аналізу творчості Гете, а також дослідження ролі жінки в діяльності інших представників поетичного мистецтва, бо “вічно жіноче” завжди вабило і продовжує вабити людей ...

Література

1. Гете Й.В. Невгасима любов. Вибрані поезії. — К., 1997.
2. Гете Й.В. Поезія і правда. — К., 1982.
3. Гете Й.В. Фауст. — М., 1957.
4. Гете Й.В. Фауст. — К., 1981.
5. Гете Й.В. Каталог книжкових видань / Укл. М. Колодій, З. Домбровська. — Львів: Видавничий центр Львів. ун-ту, 2001. — 256 с.
6. Goethe J.W. Ausgewählte Werke. — К., 1999.
7. Goethe J.W. Aus meinem Leben. Dichtung und Wahrheit. Erster teil. — Frankfurt am Mein, 1921.
8. Goethe J.W. Gedichte. — М., 1980.

9. Goethe J.W. Sein Leben in Bildern. — Leipzig, 1964.
10. Goethes Briefwechsel mit Marianne von Willemehr. — Leipzig, 1915.
11. Goethes Briefe an Frau von Stein aus den Jahren 1776 bis 1826. — Weimar, 1848.
12. Dietze W. "Faust", Vers 11580. — Weimar, 1983.
13. Дорошенко В. Гете в українських перекладах, переспівах та наслідуваннях.
14. Жила В. "Фауст" у перекладі Миколи Лукаша. Зб.: Григорій Лужницький (1903-1990). — Львів, Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто, 1996.
15. Кусько К.Я. Йоганн Вольфганг фон Гете. Життя. Творчість. Шлях до українського читача // Йоганн Вольфганг фон Гете. Серія "Каталоги книгозбірні" 1. — Львів, 2001. — С. 9-48.
16. Лімборський І. Йоганн Вольфганг Гете й українська література. — Весвіт, 1999. — № 7.
17. Milde N. Goethe und Schiller und die Frauenfrage. — Hamburg, 1896.
18. Seydel K. Marlene Dietrich. Eine Chronik ihres Lebens in Bildern und Dokumenten. — Berlin, 1986.

Myroslawa Kolodij. Das Motiv des "ewig Weiblichen" im Leben und Werk von J. W. Goethe. Im Artikel werden Goethes dichterische Werke untersucht, und zwar die Problematik der Werke, die bedeutenden Lebensereignisse und Lebensmotive, insbesondere das Motiv des "ewig Weiblichen" in Goethes Leben und Wirken.

Аліна Леськів

ЛІНГВІСТИЧНИЙ МЕХАНІЗМ СТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО ЕФЕКТУ У ТВОРАХ "ЧОРНИХ ГУМОРИСТІВ"

Основними прийомами створення комічного ефекту у творах "чорних гумористів" є пародія та іронія, які реалізуються за допомогою різних стилістичних засобів. Розглянемо основні засоби, які використовують ці письменники, на прикладі оповідань Джона Барта "Історія життя" (Life Story, 1968), "Той, що заблукав у будинку розвар" (Lost in the Funhouse, 1967) та романів "Химера" (Chimera, 1973) Дж. Барта і "Білосніжка" (The Snow White, 1967) Д. Бартельма.

У сучасній лінгвістиці іронія розглядається не тільки як стилістичний прийом (Арнольд І.В., Ахманова О.С., Кухаренко В.А.), а й як форма комічного поряд із гумором і сатирою (Артемова А.Ф., Дземідок Б., Коржева П.Б., Ніколіна Н.А., Походня С.І.). При цьому наголошується, що вона є "агресивніша та емоційно примітивніша, ніж гумор, менш активна і більш інтелектуальна, ніж сатира і схильна до рефлексії" [2, с. 101]. Очевидно тому, що іронія є однією з основних форм створення комічного ефекту в "чорних гумористів", твори яких характеризуються статичністю у розвитку подій і характерів персонажів, мова переповнена складними конструкціями речень, внутрішній зміст яких — це глибокі філософські роздуми, що ведуть не до логічних, а до несподіваних, абсурдних висновків. Для них характерне зведення будь-якого стилістичного прийому до абсурду. Це досягається шляхом використання наскрізного повтору, що виходить за рамки логічно допустимого ряду, вживання слів, нерелевантних для ситуацій або позбавлених будь-якого смислу, переплетення різних типів оповіді навіть у межах двох-трьох речень. Показовим у цьому плані є уривок з оповідання Дж. Барта "Історія життя":

"By Jove he exclaimed to himself. It's particularly disquieting to suspect not only that one is a fictional character but that the fiction one's in — the fiction one is — is quite the sort one least prefers. His wife entered the study with coffee and an apple — pastry, set them at his elbow on his work table, returned to the living room. Ed' pelut' kondo nedode: nyoing nyang" [4, с. 2146].

Тут невластне і власне пряма мова різко переходить у мову автора і завершується набором слів, позбавлених смислу. Активно використовується прийом алогічного повтору (*one is a fictional character, the fiction one's in the fiction — is...*), що штучно видовжує речення, створюючи комічний ефект "зіпсованої платівки".

"Чорний гуморист" використовує усталені літературні форми як матеріал для створення нових форм, при цьому аналізуючи свою творчість і літературний процес в цілому. Таку літературу американський літературний критик Маккефері називає "металітературою" чи "метапрозою", тобто таким твором, що простежує процес створення власної структури або коментує і роздумує над мовними формами попередніх літератур [7, с. 16]. Отже, письменник залишається на одинці зі своїм твором, "сперечаючись" із ним та коментуючи його. Наприклад,